

Az utca művészete

Julia Reinecke: Street-Art. Eine Subkultur zwischen Kunst und Kommerz. Bielefeld: Transcript Verlag. 2012. 197. p.

1.

Julia Reinecke tizenkét fejezetből álló, saját empirikus kutatásán alapuló könyve kiválóan helyezi el a kortárs *street art* irányzat kutatását a szubkultúrakutatás diszciplínáján belül, egyúttal pedig a szcéna érdekes és részletes bemutatását nyújtja. Reinecke 2002 és 2004 között végezte kutatásának legjelentősebb részét. Ebben az időszakban részt vevő megfigyelései során igyekezett a lehető legjobban megismerni a szcéna sajátosságaival, tapasztalatait pedig félig strukturált interjúkkal, valamint e-mail interjúkkal egészítette ki. A szerző 2006-ban ismét felvette a kapcsolatot interjúalányaival, hogy a szcéna esetleges változásairól, a résztvevők *street art*on belüli további pályafutásáról informálódjon. A kötet jócskán túlmutat a *street art* leíró bemutatásán. A szerző kitér a *street art* alkotók többségére nagy hatást gyakorló graffitimozgalom bemutatására, felsorakoztatja az irányzat legjelentősebb képviselőit, részletesen tárgyalja a szubkultúra sajátosságait, felvázolja a szubkultúrakutatás, illetve a kultúrakutatás releváns elméleteit, valamint párhuzamot von a *street art* és a művészet, illetve a *street art* és a fogyasztás között. A kutató külön fejezetben tárgyalja az általa használt módszereket, ezzel segítséget nyújtva más kortárs közösségek kutatásához.

2.

Ahogy Reinecke arra bevezetőjében kitér, munkájának fő célkitűzése annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a *street art*, ez a kortárs, nagyvárosi, folyamatos alkotómunkához kötött stílus mennyiben áll az utca, a művészet és a fogyasztás határán. A szerző maga is többször utal arra, hogy ez a könyv a *street art* első tudományos elemzése, éppen ezért munkája során a nagy elméletalkotók – mint Pierre Bourdieu, David Muggelton vagy Sarah Thornton – kultúrával, illetve más szubkultúrákkal kapcsolatos megállapításain kívül csak saját megfigyeléseire, eredményeire támaszkodhatott. A bevezető után a szcénát megnevező legfőbb fogalmakkal, a *street art*, illetve a *post-graffiti* kifejezésekkel ismerkedhet meg az olvasó. A stílus megnevezése a szcénán belül is nagy vitákat szült, több kifejezés használata is felmerült, melyek közül az irányzat graffitis gyökereire visszautaló *post-graffiti*, valamint a 2005 óta a köznyelvben is használatos *street art* elnevezések bizonyultak a legéletképesebbeknek. A szerző kötetében következetesen a *street art* kifejezést használja, amit azzal indokol, hogy mind a szubkultúrán belül, mind azon kívül ez az elnevezés örvend a nagyobb népszerűségnek. Mivel a *street art* alkotók munkásságát jelentősen befolyásolta az 1980-as években, valamint az 1990-es évek elején virágkorát élő graffitimozgalom, Reinecke egy egész fejezetet szentel a graffitistílus keletkezéstörténetének, főbb jellemzőinek, szcénán belüli szabályainak bemutatására. A stílus keletkezéstörténete kapcsán kitér arra, melyek azok a legfőbb mozgatóerők, amelyek a fiatalokat firkálásra készítik, valamint ismerteti a graffitiszcéna saját, belső terminológiájának főbb kifejezéseit. A graffiti alapeleme a *tag*, vagyis az alkotó, a *writer* neve, amelyet igyekezik a lehető legtöbb felületre felrajzolni. A graffiti egyik klasszikus célja a *getting up*, azaz a név ismertté tétele. A szcénán belüli egyik legfőbb szabály a másik munkájára való ráfestés tilalma, amely később, a *street art* mozgalom kapcsán is megjelenik. A szerző ügyel arra, hogy minden kifejezést érthetően és pontosan magyarázzon el, így a későbbi fejezetekben, a *street art* bemutatása során az olvasó már beavatottnak érezheti magát. A *tagek* felrajzolása illegális, így a legtöbb *graffitiwriter* 16 év alatti, mivel 16 éves kor fölött büntetőjogi felelősséget kell vállalniuk tevékenységükért, amennyiben rajtakapják őket. Éppen ezért a tehetségesebb *writerek* vagy teljesen felhagynak illegális tevékenységükkel, és legális munkákat vállalnak, vagy pedig betagozódnak a *street art* szubkultúrába. A szerző által hivatkozott kutatók közül többen is úgy vélik, hogy a graffiti egyfajta művészet, azonban az igazi *writerek* szociális körülményeikből fakadóan képtelenek betagozódni a művésztsadalomba. Ezen fiatalok többsége – a graffitimozgalom kezdeti időszakában – New York-i gettókból származik, sokan bevándorlócsaládok gyermekei, így nincsenek meg a szükséges feltételei annak, hogy professzionálissá tegyék tudásukat, megfelelően pozicionálják magukat a művésztsadalomban, vagy esetleg értékesítsék

munkájukat. És bár vannak rendezvények, amelyeken megmutathatják magukat, ez még nem elegendő platform számukra művészi tevékenységük kiteljesítéséhez. A művésztszadalmat azonban képesek meghihetni, kiváló példa erre Jean Michel Basquiat munkássága.

3.

A graffitiscéna bemutatása után a szerző kitér a street art keletkezésére, valamint felsorakoztatja a szcéna tíz jelentős alkotóját, akik közül többel személyes interjúkat is készített. A street art a graffitimozgalmából fejlődött ki. Az alkotók itt is az utcán, a nagyvárosi térben tevékenykednek, azonban a street art sokkal többet jelent a név felsziccelésénél. A street art tágabb, művészeibb, határtalanabb megnyilvánulási formáknak ad teret. Lehetővé válik bizonyos többlettartalmak közvetítése, amely tartalmakkal az alkotók elgondolkodtatni, inspirálni próbálják a városi közönséget. Ilyen, elgondolkodtatni kívánó alkotások például Banksy politikai sablongraffiti-jai vagy Shepard Fairey *Obey Giant* kampánya, amelyet egyfajta fenomenológiai kísérletnek szánt. Fairey egy interjúban elmondta, arra törekedett, hogy jelentés nélküli képekkel, falragaszokkal, sablonokkal dekorálja az utcákat, amelyek aztán majd gondolkodásra, interpretálásra készítetik a szemlélőt. Úgy véli, a képek ereje abban rejlik, hogy intellektuális tevékenységre sarkallhatják az embereket, amelynek során tartalommal ruházzák fel őket. A street art szcénán belül az innováció és a kreativitás a két fő mozgatórugó. Az alkotók közül sokan képzett művészek, néhányan grafikusként vagy designerként dolgoznak. A kötetben szereplő, ám a *street art* kifejezést visszautasító Invader művészeti diplomát szerzett, és bár ő is az utcán alkot, nem tekinti magát street art művésznek, mivel ő munkája során nem a graffiti hagyományokból merít, hanem elsősorban mozaikokat, szobrokat készít. A kötetben több interjúrészlet is olvasható a bemutatott művészekkel készített interjúkból, amelyek még közelebb hozzák a szcénát az olvasóhoz. Ezen a ponton azonban meg kell említenem, hogy ezek az interjúrészletek a főszövegben sajnos egytől egyig angol nyelven, fordítás nélkül szerepelnek a német nyelvű kiadásban. Mivel az idézetek igen fontos információkat tartalmaznak, megértésük nélkül több oldal válhat nehezen értelmezhetővé. Persze a kötet célközönsége nagy valószínűséggel el tudja olvasni az angol nyelvű részleteket is, mégis úgy vélem, még igényesebb lenne a kiadás, ha a szerző a főszövegben elhelyezett idézeteket lefordította volna. Reinecke az idézetek mellett számos képpel is illusztrálja írását; a graffiti, illetve a street art majd minden, a kötetben felhozott megnyilvánulási formájára találhatunk példát a saját maga által készített fotók között.

4.

A street art neves képviselőinek felsorakoztatása után Reinecke összekapcsolja a szcénával való tudományos foglalkozást a szubkulturakutatás diszciplínájával. Ehhez először definiálja az *ellenkultúra*, az *ifjúsági kultúra* és a *szcéna* fogalmakat, majd röviden felvázolja a szubkulturakutatás három fő korszakát. A szerző úgy véli, hogy a street art szubkultúra – sok stílusorientált közösséggel szemben – elsősorban nem a tagok külső megjelenésében különbözik a főszóról, azaz a *mainstreamtől*, hanem a résztvevők művészetéhez, illetve designhoz való hozzáállásában, valamint a nyilvános tereken történő publikálásra való törekvésben. A street art szubkultúra sok tekintetben kapcsolódik a graffiti és ezzel a hip-hop, valamint a gördeszkás-szubkulturákhoz, hiszen ők is alaposan ismerik a várost, és tudják, hogy miként lehet a városi teret sajátosan, újszerűen használni. A szerző jól ábrázolja ezeket a kapcsolódási pontokat, mindemellett végig kiemelve a street art szcéna sajátos, egyedi jellemzőit. A kötetben külön alfejezet mutatja be a szubkultúrán belüli kommunikáció jellemzőit, kitérve az alkotásokon keresztül történő kommunikálásra, illetve a tagok közötti személyes kapcsolattartásra is. A szcénán belül elsődleges a vizuális nyelv, viszont a hiteles képviselőknek a szcéna saját, belső terminológiáját is ismerniük kell. A tagok közötti kapcsolattartás nagyon fontos, mivel ezáltal tudnak közös akciókat, rendezvényeket szervezni. Vannak azonban olyan alkotók is, akik teljes anonimitásba burkolóznak, és senkivel sem tartanak kapcsolatot. A személyes, elsősorban interneten keresztül történő kapcsolattartás mellett léteznek fanzineok, szaklapok is a szcénán belül, de a graffitizaklapok is igen sokat foglalkoznak a street art alkotók munkáival. A résztvevők legfőbb találkozóhelyei az egyes kiállítások, valamint olyan bárók, amelyek galériaként is funkcionálnak. Több alkotó előszeretettel rendez saját munkáiból kiállítást ezekben a bárókban, ahol aztán a szcéna többi képviselője értékelheti munkásságát, illetve lehetősége nyílik arra, hogy felfedje kilétét a szubkultúrán belül. A kötetből kiderül továbbá az is, hogy demográfiai szempontból

milyen a csoport összetétele. A street art alkotók többsége férfi, de vannak a műfajnak női képviselői is, bár velük a szerző nem vette fel a kapcsolatot. A művészek szociális háttere eltérő, van köztük akadémikus, de kétkezi munkás is. Öltözködési stílus tekintetében nincsenek jól körülhatárolható, csak a szubkultúrára jellemző külső jegyeik, inkább több stílus elemeit ötvözik. Mivel a street art nem zenei alapon szerveződő közösség, zenei műfajok alapján sem lehet behatárolni. Az irányzat lényege az alkotásban, a nyilvános terek alternatív használatában rejlik. Az alkotómunka azonban sok street art művész esetében nem korlátozódik csupán az utcai alkotásokra. Sokuk tervez egyedi pólókat, amelyek eladásából megélhetését igyekszik biztosítani, néhányuk saját kreatív céget is üzemeltet.

5.

A szerző igyekszik bemutatni, hogy a street art szubkultúra egy olyan kortárs közösség, amely valós szubkulturális tőkével rendelkezik, és amely a Pierre Bourdieu által megalkotott kulturális tőke-fogalom alapján is elemezhető. Reinecke nagy alaposággal mutatja be Bourdieu mező-, valamint tőkeelméletét, pontról pontra párhuzamokat vonva a street art szcénával. Reinecke igyekszik minél több aspektusból vizsgálni nem csupán a szcéna működését, hanem magukat az alkotásokat is, így boncolgatva a street art és az alkalmazott művészet, a street art és a reklám, valamint a street art és a képzőművészet viszonyát. A kötet kitér a street art marketingcélokra történő felhasználására is, s ennek kapcsán az úgynevezett *sell out* jelenséget is tárgyalja. A *sell out* jelenség a szcéna egyes tagjainak hiteltelenné válását jelenti. Egy alkotó azzal válhat hiteltelenné, ha eladja munkáit, vagy megrendelésre dolgozik olyan nagy cégeknek, amelyek a szcéna számára nem rendelkeznek szimbolikus tőkével. Azok az alkotók, amelyek kisebb, a szcéna szempontjából releváns, magas szimbolikus tőkével rendelkező cégeknek dolgoznak, továbbra is a szubkultúra hiteles tagjai maradnak. Reinecke igen alaposan körüljárja a street art szubkultúra belső működését, illetve a street art mint művészet lehetséges értelmezési kereteit, kapcsolódási pontjait, ezzel árnyalt képet nyújtva az olvasónak a szcénáról.

6.

Összegzésében a szerző újra kihangsúlyozza, hogy a street art az utca, a művészet és a fogyasztás határán álló kulturális jelenség. Zárásképpen a *Módszertan* című fejezetben részletesen kifejti, hogy pontosan mely időszakokra korlátozódik kutatási tevékenysége, mely alkotókkal hogyan vette fel a kapcsolatot, milyen kérdőíveket készített, illetve milyen interjú módszereket alkalmazott. Úgy gondolom, hogy a kötet tankönyvként is kiválóan alkalmazható, mivel rendkívül körültekintően mutatja be a vizsgálat tárgyául kiválasztott szubkultúrát, rengeteg, a kultúrakutatás alapvető munkáira vonatkozó szakirodalmi hivatkozás található benne, illetve a szerző saját szövegében is ismerteti a munkája szempontjából releváns elméleteket. A folyamatos szakirodalmi, elméleti párhuzamoknak köszönhetően a kutatás jól elhelyezhető a szubkultúrakutatás diszciplínáján belül. A módszertani fejezet külön segítséget nyújt más, hasonló közösségek kutatásához. Véleményem szerint a *Street Art. Eine Subkultur zwischen Kunst und Kommerz* című kötet nem pusztán a téma egyedisége miatt fontos munka, hanem a szcéna körültekintő és alapos bemutatása által hasznos segítséget nyújt más közösségek értelmezési lehetőségeinek átgondolásában is.